

Wstęp

W 2008 roku, w rocznicę podpisania paktu Ribbentrop-Mołotow, Parlament Europejski ustanowił 23 sierpnia Europejskim Dniem Pamięci Ofiar Totalitaryzmów, starając się upamiętnić w ten sposób „wszystkie ofiary totalitarnych i autorytarnych reżimów, które naznaczyły swoim piętnem części Europy w XX wieku”¹. Pamięć o systemach totalitarnych stanowi bowiem drugą, oprócz pamięci o Holokauście, oś polityki pamięci UE. Równie istotną rolę odgrywa ona w polityce historycznej wielu państw europejskich. W Polsce — kraju, który w swojej tragicznej historii musiał zmierzyć się z dwoma formami totalitaryzmów (zarówno nazizmem, jak i komunizmem) — pamięć o tych doświadczeniach do dziś jest ważnym elementem publicznego dyskursu o przeszłości. Podobnie we Włoszech pamięć o faszyzmie i próba jego oceny jest ciągle przedmiotem sporów i kontrowersji nie tylko w literaturze naukowej, lecz także wśród opinii społecznej, mimo że od upadku reżimu Mussoliniego upłynęło już ponad 70 lat.

Niniejszy zbiór artykułów, traktujący o różnych aspektach pamięci o faszyzmie, narodowym socjalizmie oraz komunizmie, stanowi pogłębioną wersję referatów przedstawionych na krakowsko-padewskiej konferencji zatytułowanej „Zbudujmy wspólną przeszłość. Włochy i Polska wobec polityki pamięci EU. Pamięć totalitaryzmów” (*Costruiamo il passato comune. Italia e Polonia di fronte alla politica della memoria dell’EU. Memoria dei totalitarismi*), która odbyła się w Krakowie w dniach 26–27 października 2016 roku. Poprzez analizę współczesnych refleksji intelektualnych, dyskusji publicznych oraz programów instytucyjnych badacze z Polski oraz Włoch — historycy, politolodzy oraz socjologowie — starali się odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu zmiany, które zaszły w Europie po 1989 roku, wpłynęły na kształtowanie historycznej pamięci zbiorowej tego obszaru w odniesieniu do pamięci totalitaryzmów.

Tom otwiera artykuł naszej tragicznie zmarłej koleżanki Ewy Bojenko-Izdebskiej, w którym analizuje ona rolę, jaką we współczesnej polityce historycznej Niemiec odgrywa problem wypędzenia Niemców z zachodnich terytoriów Polski

¹ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:008E:0057:0059:PL:PDF> (dostęp: 11.11.2018).

po II wojnie światowej; badaczka omawia również, jaki był jego wpływ na wzajemne relacje polsko-niemieckie.

Trzy kolejne teksty: Filippo Focardiego, Francesco Bertiego oraz Joanny Sondel-Cedarmas dotyczą problematyki pamięci faszyzmu we Włoszech ze szczególnym uwzględnieniem jego oceny oraz miejsca we współczesnej kulturze pamięci, a także nowych prób interpretacji reżimu Mussoliniego.

Dwa ostatnie artykuły zostały poświęcone różnym formom upamiętnienia zbrodni i ofiar reżimów totalitarnych na przykładzie europejskich muzeów oraz miejsc pamięci. Artykuł Jolanty Ambrosewicz-Jacobs traktuje o wzajemnych relacjach dwóch kluczowych tematów na europejskiej mapie pamięci: Holokaustu i Gułagu, ze szczególnym uwzględnieniem roli, jaką odgrywają one w konstruowaniu tożsamości narodowych oraz w pamięci zbiorowej zarówno w Europie Zachodniej, jak i Środkowo-Wschodniej. Ostatni tekst, zamykający niniejszy tom, autorstwa Lidii Zessin-Jurek został natomiast poświęcony kontrowersjom związanym z otwarciem Domu Historii w Brukseli w 2017 roku, a także sposobom reprezentacji wspomnianych drażliwych kart historii europejskiej w unijnej polityce pamięci.

Oddany do rąk czytelników 40 tom „Studiów nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” jest więc zasadniczo przyczynkiem do pogłębionej refleksji nad zjawiskiem dwudziestowiecznych totalitaryzmów i ich destrukcyjnym charakterem, a także nad potrzebą utrwalania pamięci historycznej o tych tragicznych doświadczeniach zarówno na poziomie narodowym, jak i ogólnoeuropejskim.

Joanna Sondel-Cedarmas